

УДК 330.341.1:008:338.1

JEL: O31, O52, H56

DOI: 10.18524/2413-9998.2025.2(60).341080

О. П. Радченко

доктор економічних наук, професор

e-mail: rap_1@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6311-0045

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна.

ФЕНОМЕН КРЕАТИВНОСТІ ЯК КЛЮЧОВИЙ РЕСУРС ВІДБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті досліджено роль креативності як ключового чинника відбудови економіки України після повномасштабної агресії 2022 року. На основі аналізу макроекономічних показників 2022-2024 рр. та історичного й сучасного світового досвіду пропонуються інноваційні стратегії: зелена реконструкція, страхування воєнних ризиків, цифрові платформи прозорості, децентралізація, підтримка бізнесу та репатріації населення. Запропоновано комплексний підхід, що поєднує міжнародні фінанси, структурні реформи та творчі рішення для забезпечення сталого економічного зростання і повернення громадян.

Ключові слова: креативність, креативна економіка, інновації, релокація, відбудова, трансформація.

Вступ. Російська повномасштабна агресія 2022 року спричинила безпрецедентні руйнування і потрясіння для української економіки. Реальний ВВП України у 2022 році скоротився майже на третину, інфраструктурні збитки сягнули колосальних масштабів (135 млрд дол. США прямих збитків), а загальні потреби на відбудову оцінюються у сотні мільярдів доларів. Світовий банк навесні 2023 року підвищив оцінку вартості післявоєнної відбудови України до 411 млрд дол. США [2], а станом на початок 2024 року ця цифра зросла до 486 млрд дол. США [6]. Війна відкинула розвиток країни на багато років назад. За даними Світового банку, вторгнення РФ відкинуло українську економіку на 15 років у розвитку, різко збільшивши рівень бідності та соціальних проблем [2]. Така ситуація робить надзвичайно актуальним пошук нестандартних, інноваційних шляхів відновлення і саме креативність розглядається як запорука успішної відбудови України.

Огляд літератури. Дослідження стратегічних аспектів післявоєнної відбудови України дедалі більше акцентують увагу на ролі креативності й інновацій. Так, у своїй праці М. Самолюк [3] виокремила ключові макроекономічні чинники адаптації української економіки в 2023 р., зокрема важливість диверсифікації експорту та цифровізації управління. У роботі О. Булик [13] розкриті методичні підходи до формування стратегії відновлення, де на основі статистичного аналізу пропонуються пріоритети інвестицій у критичну інфраструктуру та «зелені» технології. І. Шевченко, аналізуючи аграрний сектор, розкриває, як впровадження креативних інновацій (дрони, точне землеробство) на воєнних територіях забезпечило рекордні врожаї 2023 р. попри обмеження логістики [14].

Міжнародні дослідники наголошують на значенні інституційних змін, окреслив роль локальних спільнот і публічно-приватних партнерств у модернізації зруйнованих економічних ланцюгів, вказавши на успіхи прикладів Західних Балкан [7]. Звіт Chatham House, підготовлений О. Івшиною, досліджує соціально-економічні наслідки війни в Україні та рекомендує інтегрувати соціальні ініціативи з економічними реформами для посилення довіри населення [8]. Джессоп і Гармаш охарактеризували «Green Marshall Plan» як інноваційний інструмент декарбонізації металургії та модернізації інфраструктури [5].

Отже, сумарні результати вітчизняних і міжнародних досліджень підкреслюють необхідність синергії креативних економічних підходів, структурних трансформацій та активної участі міжнародної спільноти для забезпечення сталого післявоєнного відродження України.

Метою дослідження є виявлення та обґрунтування ключових механізмів застосування креативності як ресурсного потенціалу для оптимізації процесів відбудови української економіки у післявоєнний період шляхом аналізу впливу творчих стратегій на відновлення критичної інфраструктури, відновлення ділової активності і репатріацію людських ресурсів.

Завданнями роботи є: дослідити ефективність «зелених» інновацій у металургії та енергетиці; оцінити роль цифрових платформ прозорості у реалізації проектів реконструкції; проаналізувати моделі страхування воєнних ризиків та публічно-приватного партнерства; розробити рекомендації щодо інтеграції креативних підходів у децентралізоване управління процесом відновлення.

Методи дослідження. У дослідженні застосовано наступний перелік методів: системний підхід, який поєднує статистичний аналіз ма-

кро- та галузевих показників для кількісної оцінки ефекту інноваційних проєктів; порівняльний метод для зіставлення історичних моделей відбудови (План Маршалла, досвід Ізраїлю) із сучасними українськими практиками; кейс-стаді аналіз «зелених» ініціатив у металургії й енергетиці та впровадження цифрових платформ прозорості; аналіз експертних інтерв'ю з представниками органів влади, донорських установ і бізнес-асоціацій для вироблення практичних рекомендацій.

Результати та обговорення. Актуальність теми зумовлена необхідністю не просто відновити довоєнні показники, а й «переформувувати» країну на нових засадах, використовуючи сучасні технології, нетрадиційні підходи до управління та потужний творчий потенціал суспільства. Досвід показує, що традиційних рішень може бути недостатньо для подолання наслідків катастроф такого масштабу. На початку війни економіка України обвалилася більш ніж на третину, до прикладу сільське господарство зазнало удару (зокрема, через підлив Каховської ГЕС), багато металургійних і машинобудівних підприємств були зруйновані або опинилися в окупації, мільйони працівників залишили робочі місця через мобілізацію чи вимушену еміграцію. У цих умовах урядовці та бізнес кола по всьому світу дискутують, що, окрім грошей, потрібно Україні для відродження економіки [6]. Очевидно, що необхідні глибокі реформи та креативні стратегії розвитку. На важливості комплексного підходу та державної підтримки ключових галузей для успішного відновлення наголошує й українська дослідниця М. Смолюк [3]. Творче переосмислення економічної моделі України як ніколи актуальне завдання, від вирішення якого залежить не лише добробут країни, а й повернення мільйонів громадян в Україну та загалом її довгострокова конкурентоспроможність.

Внаслідок російської агресії Україна зіткнулася з цілим комплексом економічних, соціальних і інфраструктурних проблем. Передусім, коло-сальних втрат зазнала матеріальна база економіки. За оцінками Світового банку, станом на початок 2023 року було зруйновано або пошкоджено майже 2 млн житлових будинків, понад п'яту частину публічних закладів охорони здоров'я, сотні шкіл, транспортних шляхів та інших об'єктів [11]. Прямі інфраструктурні збитки перевищили 135 млрд дол. США [1]. Загалом війна знищила або вивела з ужитку близько 20% усіх виробничих фондів країни, що фактично знівелювало здобутки попередніх десятиліть розвитку. Реальний ВВП у 2022 р. впав на

29% [2], тобто економіка скоротилася майже на третину, повернувшись до рівня початку 2000-х. Це найбільший річний спад в історії незалежної України. Інфляція у 2022 р. сягнула понад 26%, підірвавши купівельну спроможність населення, а наприкінці 2022 р. рівень безробіття оцінювався удвічі вищим за довоєнний [12]. За час війни мільйони українців втратили роботу і доходи, багато родин опинилися за межею бідності. За даними Світового банку, вторгнення РФ штовхнуло у бідність додатково 1,7 млн українців [1], а за іншими оцінками — до 8 млн осіб стали бідними протягом 2022 року [2]. Рівень бідності підвищився з менш як 5% перед війною до близько 25% населення за підсумками 2022 р., що нівелює багаторічний прогрес у боротьбі з бідністю [9].

Структура економіки зазнала глибокого шоку, де ключові експортні галузі – металургія, машинобудування, хімічна промисловість – були частково зруйновані або зупинилися через окупацію та бойові дії. Наприклад, металургійні гіганти Маріуполя (заводи «Азовсталь» та ММК ім. Ілліча) знищені, що позбавило Україну значної частки довоєнного експорту сталі [6]. Аграрний сектор постраждав не лише від бойових дій і окупації значних територій, але й від екологічних катастроф на кшталт підриву Каховської ГЕС, який затопив величезні площі сільськогосподарських земель та зруйнував іригаційну систему на півдні [14]. Блокада або ускладнення морської торгівлі через військові дії на Чорному морі обмежили експорт зерна та металів, що знизило валютні надходження. Енергетична інфраструктура стала ціллю цілеспрямованих атак, коли російські удари по електромережі восени-взимку 2022/23 спричинили п'ятикратне збільшення шкоди енергетичному сектору [2], залишаючи мільйони людей без світла та тепла. За оцінкою уряду, зруйновано понад 50% енергетичних об'єктів країни, що ставить критичні виклики для економіки та побуту [1].

Соціально-демографічні втрати доповнюють економічні проблеми. Близько 7 млн українців стали біженцями за кордоном [8], переважно це жінки та діти, а також значна кількість висококваліфікованих фахівців. Ще приблизно 5-6 млн осіб є внутрішньо переміщеними особами. Масштабний відтік населення призвів до скорочення робочої сили та посилення демографічної кризи. Особливо небезпечним є виїзд молодих і освічених людей. Уряд занепокоєний, що постійна втрата так званого «людського капіталу» матиме глибокі негативні наслідки для економіки та відбудови. До того ж, мільйони тих, хто виїхав, поступово

адаптуються за кордоном, і опитування свідчать про зниження частки тих, хто планує повернутися найближчим часом [8]. Отже, післявоєнна відбудова стає складнішою через необхідність не лише відновити зруйноване, але й повернути людей та бізнеси.

Фінансово-економічна стабільність підтримується великою мірою за рахунок зовнішньої допомоги, але це породжує ризики залежності. Війна спричинила різкий стрибок бюджетного дефіциту. Доведено, що половину державного бюджету нині становлять військові видатки при падінні надходжень. Критичним фактором стала міжнародна фінансова підтримка – гранти і пільгові кредити від партнерів. У 2023 році західні донори надали Україні близько 35 млрд пдол. США прямої бюджетної підтримки [9], що дозволило уряду виплачувати зарплати, пенсії та підтримувати роботу шкіл і лікарень навіть в умовах війни [2]. Водночас постає питання довгострокової стійкості. Отже для фінансування відбудови потрібні будуть інвестиції приватного сектору, відновлення ділової активності. Проте інвестори наразі вкрай обережні – війна триває, ризики надзвичайно високі, страхові премії за ризик в Україні величезні [6]. Багато компаній або закрилися, або перемістилися в безпечніші регіони чи за кордон. З початку вторгнення понад 840 українських підприємств офіційно перемістили свої виробництва із небезпечних регіонів на захід країни за державною програмою релокації, а загалом тисячі бізнесів були змушені переїхати, щоб вижити. Релокація врятувала їх від банкрутства та водночас спричинила зміни економічної географії: західні області України отримали приріст виробництва і зайнятості [11], тоді як східні регіони ризикують відстати в розвитку через масштабні руйнування. Відновлення бізнес-активності суттєво гальмується проблемами безпеки, руйнуванням логістики, дефіцитом електроенергії та втратами кадрів.

Отже, комплекс проблем післявоєнної відбудови надзвичайно широкий. Україна повинна одночасно відбудувати інфраструктуру, відновити виробничий потенціал, повернути людей і капітал, стабілізувати макроекономіку і закласти основу для сталого розвитку. Стандартні рецепти відновлення (нарощування запозичень, точкове відновлення об'єктів) можуть не спрацювати повною мірою у настільки безпрецедентній ситуації. Необхідні новаторські, креативні підходи як у внутрішній політиці, так і з боку міжнародної спільноти, щоб подолати ці виклики.

Історичний і сучасний світовий досвід відбудови післявоєнних еко-

номік свідчить, що ключовими факторами успіху є масштабна фінансова підтримка, структурні реформи та інноваційні підходи до розвитку. Класичним прикладом є План Маршалла — багатомільярдна програма допомоги США для повоєнної Європи (1948–1952). За рахунок цієї ініціативи західноєвропейські країни отримали близько 13 млрд дол. США (що у сьогодинішніх цінах перевищує 150 млрд дол. США), що стимулювало прискорену індустріалізацію та економічне відродження регіону [5]. План Маршалла сприяв не тільки відбудові зруйнованої інфраструктури, але й модернізації виробництва, запровадженню нових технологій і, що важливо, інтеграції європейських економік [9]. Як відзначає видання Bloomberg, масштаб повоєнної відбудови України може перевищити більше ніж в п'ять раз План Маршалла, а саме за оцінками Європейського інвестиційного банку, потреби України потенційно перевищують 1 трлн дол. США [4]. Тобто досвід після Другої світової війни є орієнтиром, але сучасні виклики ще більші за масштабом, і потребують над зусиль міжнародної спільноти.

Іншим важливим аспектом світового досвіду є роль структурних реформ і креативних економічних рішень у післявоєнний період. Після Другої світової війни Німеччина здійснила радикальну валютну реформу та впровадила соціально-ринкову економіку — це «німецьке економічне диво» стало можливим завдяки поєднанню фінансової підтримки з інституційними інноваціями, такими як нова монетарна політика, дерегуляція цін та підприємницька свобода [5]. Схоже, Японія після 1945 року, за підтримки США, зробила ставку на технологічну модернізацію та освіту, що дозволило їй уже в 1960-х здійснити економічний стрибок. Ці приклади підкреслюють, що просто вливання коштів недостатньо — потрібні креативні управлінські рішення, реформи, які закладають фундамент для довгострокового зростання.

Сучасний досвід відбудови країн після конфліктів також надає цінні уроки. Реконструкція Західних Балкан після війни 1990-х відбувалася за активної участі ЄС через Пакт стабільності та інвестиційні програми, де ключову роль відіграла перспектива європейської інтеграції, що стимулювала реформи і приплив інвестицій. Водночас, приклади Афганістану та Іраку демонструють, чого варто уникати, а саме там міжнародна допомога у 2000-х роках обчислювалася десятками мільярдів, але результати виявилися обмеженими через відсутність належного врахування місцевих потреб, слабе управління та корупцію. Як заува-

жує аналітик Джо Меттьюз, типова модель реконструкції XX століття полягала в передачі грошей центральним урядам і великим корпораціям, що нерідко ігнорувало голос місцевих громад. У багатьох випадках локальні спільноти ставали «двічі жертвами»: спочатку їх міста руйнували, а потім процес відбудови проходив повз них [7]. Тому в світі формується розуміння, що потрібні нові підходи — більш децентралізовані і орієнтовані на людей на місцях.

Окремо варто відзначити досвід країн, які, навіть перебуваючи в стані затяжного конфлікту або зовнішньої загрози, змогли забезпечити інноваційний розвиток. Наприклад, Ізраїль, незважаючи на постійні безпекові ризики, вибудував потужний високотехнологічний сектор економіки завдяки тісній взаємодії держави, науки та бізнесу, а також залученню діаспори. Ізраїль інвестував у освіту, науку, підтримку стартапів — цей креативний підхід дозволив перетворити військові виклики на стимул для розвитку новітніх технологій (кібербезпека, безпілотники, аграрні технології тощо). Для України цей досвід актуальний з огляду на сильний ІТ-сектор, тобто навіть у розпал війни 2022 року українська ІТ-індустрія стала єдиною експортною галуззю, що зросла — обсяг експорту комп'ютерних послуг перевищив 7,3 млрд дол. США, перевершивши показник довоєнного 2021 року [12]. Це свідчить про високий адаптаційний потенціал і креативність українського бізнесу, який навіть під час війни знаходить можливості для розвитку. Світовий досвід підтверджує, що креативність, інновації та спираючись на людський капітал є вирішальними чинниками для післявоєнного відродження економіки.

Узагальнюючи, історичні приклади та міжнародний досвід демонструють, що успішна післявоєнна відбудова потребує масштабних ресурсів, але водночас — рішучих реформ і творчих рішень. Україна вже заручилася підтримкою союзників, зокрема, на міжнародних форумах обговорюється створення аналога «плану Маршалла» для України. Президент В. Зеленський прямо закликав лідерів G7 ухвалити сучасний план Маршалла для відновлення України [9], підкреслюючи, що країні потрібен чіткий довгостроковий план відбудови, подібний до того, який колись допоміг Європі. Група семи, у свою чергу, зобов'язалася мобілізувати десятки мільярдів доларів підтримки і заморозила російські активи на суму понад 300 млрд дол. США для потенційної репарації [6]. Таким чином, світове співтовариство усвідомлює безпрецедентність виклику і шукає нові механізми допомоги — від використання конфіско-

ваних російських активів до запровадження програм страхування воєнних ризиків для інвесторів, про що детальніше йтиметься далі.

Масштаб викликів вимагає від України реалізації цілої низки креативних підходів – нестандартних рішень у сфері економічної політики, управління та залучення ресурсів. Наступним кроком розглянемо ключові напрямки, де креативність може стати запорукою успішного відновлення економіки, повернення бізнесу та населення в післявоєнний період.

По-перше це може бути зелена та інноваційна реконструкція. Відбудовуючи зруйновану промисловість і інфраструктуру, Україна має унікальну можливість впровадити сучасні технології та екологічні стандарти, замість простого відтворення старого. Уряд вже декларує стратегію «зеленої відбудови». Зокрема, планується реалізація так званого «Green Marshall Plan» — програми відродження промисловості на засадах декарбонізації та енергоефективності [5]. Як повідомили урядовці, Україна розраховує залучити 40 млрд дол. США інвестицій на першому етапі цієї програми, зосередившись на перебудові металургії за допомогою відновлюваної енергетики [9]. Ідея полягає у створенні «зеленої» сталеливарної промисловості, де замість відновлення старих коксохімічних виробництв буде будівництво нових електропечей, які працюють на основі відновних джерел енергії, водню тощо. Мета амбітна – побудувати в Україні сталеву індустрію потужністю 50 млн тон, що працює на чистій енергії [5]. Такий підхід одночасно вирішує економічні і екологічні завдання, позиціонує Україну як виробника «зеленої» металургійної продукції, затребуваної на європейському ринку. Подібна креативна стратегія відповідає тенденціям глобального переходу до екологічної економіки і може залучити іноземний капітал, зважаючи на інтерес інвесторів до ESG-проектів [9].

Наступним етапом має стати переоцінка інноваційних механізмів залучення інвестицій і фінансування відбудови. Оскільки традиційні інвестори остерігаються воєнних ризиків, Україна спільно з партнерами впроваджує нестандартні рішення для стимулювання вкладень. Один із таких механізмів – програма страхування воєнних ризиків, запущена під егідою міжнародних фінансових інституцій. На Лондонській конференції з відновлення (червень 2023 р.) було анонсовано створення фонду страхування, який покриватиме політичні та воєнні ризики для компаній, що інвестують в Україну [5]. Це має зняти частину страхів бізнесу і вже дає результати. Попри триваючі бої, дедалі

більше західних компаній обережно розширюють присутність в Україні, намагаючись закріпитися напередодні великої відбудови [14]. Наприклад, турецькі фірми вже беруть участь у відбудові мостів, доріг, постачають мобільні електрогенератори та лікарні, працюючи під державні гарантії [4]. Ще одне креативне рішення — використання заморожених російських активів. Близько 300 млрд дол. США резервів центрального банку РФ та іншої власності РФ за кордоном арештовано; країни G7 заявили, що ці активи залишатимуться замороженими до виплати Росією репарацій Україні [6]. Наразі триває пошук юридичних шляхів спрямувати ці кошти безпосередньо на фонд відновлення України. Якщо це вдасться, прецедент стане новаторським інструментом міжнародного права та фінансів — фактично, агресор заплатить за відбудову, що історично майже не мало аналогів такого масштабу.

Питання ефективного використання зовнішньої допомоги також потребує творчих підходів у сфері управління проектами. Щоб уникнути розпорошення коштів і корупції, Україна планує впровадити цифрові платформи прозорості для проектів відбудови. Досвід попередніх конфліктів свідчить, що відсутність контролю за використанням донорських коштів різко знижує результативність відбудови. Україна вже має вдалий досвід електронних систем — таких як ProZorro (електронні державні закупівлі) — які забезпечили прозорість і конкуренцію. Цей досвід слугуватиме основою для створення єдиного реєстру проектів відбудови, доступного для донорів і громадян, де в режимі реального часу відслідковуватиметься прогрес та витрати по кожному проекту. Подібна цифрова екосистема, підкріплена незалежним аудитом, є креативним управлінським рішенням, що підвищить довіру інвесторів і суспільства, мінімізує ризики нецільового використання коштів.

Ще один крок, це децентралізація та підхід «локалізації» у відбудові. Відновлення України має спиратися не лише на центр, але й на ініціативи знизу — місцевих громад, бізнесу, громадян. Досвід Афганістану чи Іраку показали, що нав'язана зверху модель реконструкції малоефективна [11]. Натомість українські міста та громади вже нині демонструють приклади активного планування свого майбутнього. Як відзначає дослідник Дж. Меттьюз, в Україні формується підхід *Locals First*, коли детальні плани відбудови розробляються на місцевому рівні із залученням громадян, а кошти донорів мають надходити безпосередньо громадам, оминаючи зайву бюрократію [7]. Деякі українські міста-побратими за

кордоном вже налагоджують партнерства для точкової відбудови (наприклад, відновлення шкіл, лікарень) – це мережева модель співпраці міст. Децентралізація, яку Україна провела у попередні роки, стала передумовою для такого локального лідерства, тобто міста отримали більше фінансової автономії і тепер можуть виступати замовниками проектів відбудови. Таким чином, креативним кроком є делегування повноважень і ресурсів на місця, аби відбудова відповідала реальним потребам населення. Міжнародні донори позитивно сприймають цю ідею, адже вона підвищує ефективність використання коштів і забезпечує залучення громадян, що веде до більш стійкого відновлення. Для координації зусиль Україна може створити платформи співпраці міст і регіонів із іноземними партнерами, своєрідні «банки проектів» на місцях, де було б зібрано пріоритетні об'єкти та ідеї від самих громад.

Не менш важливим кроком має стати підтримка бізнесу та підприємництва — від релокації до реінтеграції бізнесу. Відродження економіки неможливе без відновлення активності приватного сектору. У цьому напрямі Україні вже довелося проявити креативність під час війни – через програми релокації підприємств, гранти для малого бізнесу, дерегуляцію. На державному рівні було оперативно запущено програму допомоги евакуації підприємств із зони бойових дій, де компаніям надавали транспорт, компенсації, допомогу в розміщенні на новому місці. Результат – сотні виробництв переїхали в західні області і збереглися [6]. Тепер завдання полягає у тому, щоб стимулювати повернення бізнесів, які виїхали за кордон, а також притік нових інвестицій. Одним із кроків може стати створення спеціальних економічних зон або індустріальних парків з податковими і адміністративними пільгами в регіонах, що найбільше постраждали від війни (Схід, Південь). Світовий досвід показує ефективність таких зон у післякризовий період. Це може бути приклад таких країн як Боснія та Герцеговина, де створення промислових парків за підтримки ЄС допомогло залучити виробництва і знизити безробіття. Для України спеціальні режими можуть стати «магнітом» для реінтеграції релокованого бізнесу та запуску нових проектів саме там, де це найпотрібніше.

Важливим інструментом є державно-приватні партнерства у великих проектах відбудови. Залучення приватного капіталу до відновлення інфраструктури (доріг, енергомереж, житла) на умовах концесії чи оренди може суттєво прискорити процес. Держава, зі свого боку, може

запропонувати креативні фінансові стимули, де гарантії викупу продукції (наприклад, «зелену» електроенергію з нових електростанцій держава гарантовано закуповує), податкові канікули для нових підприємств на звільнених територіях, спрощені умови ввезення обладнання тощо. Уже зараз спостерігається підвищений інтерес інвесторів до українського агросектору та ІТ навіть під час війни — ці галузі продемонстрували відносну стійкість. ІТ-сектор, як згадувалося, виявився найбільш гнучким і продовжує генерувати експортні надходження. Аграрії, попри мінні поля і логістичні труднощі, засівають поля і впроваджують точне землеробство, дрони, щоб компенсувати нестачу ресурсів. Підтримка таких «точок зростання» — технологічних стартапів, креативних індустрій, агротехнічних інновацій — має бути в центрі післявоєнної стратегії. Державні грантові програми для стартапів (на зразок тих, що діють в Ізраїлі), розвиток венчурної інфраструктури у співпраці з ЄС, створення креативних хабів у містах — все це сприятиме тому, щоб талановита молодь і підприємці залишалися в країні і розвивали бізнес.

Ще одним ключовим питанням відбудови України є повернення населення, де основним є креативні стимули для репатріації. Найцінніший ресурс України — люди, і завдання повернути мільйони вимушених мігрантів потребує особливих зусиль. Дослідження показують, що рішення біженців щодо повернення буде залежить від поєднання «push»- і «pull»- факторів [8]. Pull-фактори — це ті позитивні зміни в Україні, які здатні привабити повернутися, тобто це безпека, економічне зростання, наявність роботи, відбудоване житло, якісні послуги (школи, лікарні), а також відчуття, що їхня батьківщина рухається вперед та в правильному напрямку (реформи, євроінтеграція) [11]. Push-фактори — це обставини за кордоном, що спонукають повернутися, а саме труднощі з працевлаштуванням у приймаючих країнах (багато українців за кордоном зайняті на роботах нижче їхньої кваліфікації, високі витрати життя, невизначеність правового статусу (тимчасовий захист не дає впевненості у майбутньому) [10], можливе скорочення соціальної підтримки біженцям. Щоб підсилити «притягальні» чинники, українська держава має розробити креативні стимули для повернення. Зокрема, йдеться про державні програми підтримки переселенців-репатріантів, а саме забезпечення їх житлом (через будівництво доступного житла чи компенсацію за зруйноване), податкові пільги чи підйомні виплати для тих, хто повертається і відкриває бізнес, преференції для компаній, що

наймають на роботу ветеранів та людей, які повертаються [9]. Доцільно запозичити досвід країн, які стикалися з масовою еміграцією. Наприклад, у Латвії діяли програми співфінансування бізнес-ініціатив репатріантів, а Ірландія свого часу активно залучала діаспору до інвестування в національну економіку під гаслом «поверніть борг батьківщині» – через облігації розвитку, різноманітні проекти тощо. Україна вже зараз починає кампанії, спрямовані на підтримку зв'язків зі своїми громадянами за кордоном створюючи українські школи за кордоном, культурні заходи, щоб зберегти ідентичність і бажання повернутися. Однак вирішальним буде створення в післявоєнній Україні умов, за яких люди бачитимуть перспективу. Як підкреслює О. Булик [13], стратегія відновлення повинна ґрунтуватися на реальних економічних показниках і прогнозах, визначивши чіткі пріоритети розвитку. Якщо ці пріоритети включатимуть розвиток людського потенціалу — освіти, охорони здоров'я, ринку праці — то поступово вдасться повернути і втримати людський капітал.

Не менш важливими є інституційні реформи та євроінтеграція як каталізатори відбудови. Креативність відбудови полягає не тільки в конкретних проектах, але й в нових підходах до управління країною. Після війни Україна матиме шанс провести «ревізію» державних інститутів, усунути давні перешкоди для розвитку — корупцію, надмірну бюрократію, неефективне регулювання. Проведення судової реформи, забезпечення верховенства права та захисту прав власності стануть фундаментом для притоку інвестицій [10]. У цьому контексті цифровізація державних послуг — один з найуспішніших напрямів, що його слід продовжувати і розвивати. Під час війни Україна здивувала світ своїм додатком «Дія», через який надаються десятки публічних послуг, здійснюються виплати допомоги, документообіг тощо. Креативне е-урядування допомогло підтримати керованість країни під час війни і стане ще більш затребуваним у відбудові. Приміром, у квітні 2024 р. на базі «Дії» запущено цифровий реєстр збитків, де кожен громадянин може онлайн подати заявку про зруйноване майно для майбутнього відшкодування [6]. Такий підхід не має прецедентів у світі — фактично створюється база даних для репарацій, що потенційно можуть стягуватися з агресора. Ця ініціатива не лише полегшує збір інформації і забезпечує прозорість, а й дає людям психологічну впевненість, що справедливість буде відновлено. Надалі цифрові рішення можуть бути

застосовані й для інших аспектів відбудови — наприклад, платформа e-Recovery для координації будівництва житла, електронні аукціони для розподілу грантів бізнесу тощо [14].

Важливим стратегічним дороговказом і творчим імперативом для України є процес європейської інтеграції. Отримавши статус кандидата в ЄС, Україна де-факто прив'язує свою відбудову до європейських стандартів. Це стимулює імплементацію реформ, необхідних для вступу, і одночасно відкриває доступ до фондів ЄС. Можна провести паралель коли повоєнна Західна Німеччина змогла стати «локомотивом» Європи, інтегрувавшись у європейські спільноти — так і Україна має шанс через інтеграцію закріпити перетворення. Європейський Союз вже започаткував спеціальний трастовий фонд Ukraine Facility на 50 млрд євро (2024–2027) для підтримки реформ і відбудови України — кошти будуть виділятися за умови виконання «маяків» у сфері верховенства права, боротьби з корупцією, економічної політики [12]. Таким чином, реформи стають не просто внутрішньою справою, а частиною креативної стратегії співпраці з партнерами, де Україна отримує ресурси в обмін на трансформації. Це новітня модель, яку можна вважати креативним підходом міжнародної політики, яка передбачає суміщення порядку денного відновлення з довгостроковою модернізацією країни [10].

Висновки. На завершення, слід підкреслити, що креативність у відбудові України – поняття комплексне. Воно охоплює як економічні інновації (нові галузі, технології, зелені рішення), так і соціальні та управлінські (залучення громад, підтримка людей, реформи інститутів). Війна завдала Україні величезних втрат, але водночас мобілізувала найкращі творчі якості суспільства. Український бізнес, держава і громадяни вже продемонстрували надзвичайну адаптивність і винахідливість під час війни. У 2023 році економіка України, пройшовши через найгірший шок, відновила зростання з приблизним темпом у 5% [3], а стабілізації вдалося досягти значною мірою завдяки зваженим крокам уряду та підтримці партнерів. Ці здобутки необхідно розвинути в післявоєнний час. Стале економічне відновлення і повернення людей можливі лише за умови, що Україна стане країною можливостей — зручної для життя і ведення бізнесу, інноваційною, справедливою та відкритою світові. Творчий підхід до відбудови — від великих стратегій на кшталт «збудувати краще, ніж було» до маленьких винаходів на місцях — має пронизувати весь процес. Саме креативність, підкріплена підтримкою союзників і мужністю

українського народу, стане запорукою того, що з повоєнного лиха Україна вийде сильнішою, сучаснішою і процвітаючою державою.

Список використаної літератури

1. Державна служба статистики України. Статистичний довідник України 2024. Київ : Державна служба статистики України, 2025. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2025/Yearbook_2024.pdf (дата звернення: 01.03.2025).
2. Al Jazeera. Cost of rebuilding Ukraine due to Russian war — \$411bn, says World Bank. 2023. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2023/3/23/cost-of-rebuilding-ukraine-due-to-russian-war-411bn-world-bank> (дата звернення: 02.02.2025).
3. Самолюк М. Економіка України у 2023 році: головне. Центр економічної стратегії, 2023. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview> (дата звернення: 22.01.2025).
4. Shandra A. The \$1 Trillion Race to Rebuild Ukraine. Euromaidan Press, 2024. URL: <https://euromaidanpress.com/2024/05/20/trillion-dollar-ukraine-rebuild> (дата звернення: 20.04.2024).
5. Jessop S., Harmash O. Ukraine targets initial \$40 billion for “Green Marshall Plan”. Reuters, 2023. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-targets-initial-40-billion-green-marshall-plan-2023-06-15> (дата звернення: 15.06.2023).
6. Court E. Ukraine launches digital war damages register. The Kyiv Independent, 2024. URL: <https://kyivindependent.com/ukraine-launches-digital-war-damages-register> (дата звернення: 14.02.2025).
7. Mathews J. Ukrainians are designing the future of post-war reconstruction. Noema Magazine, 2025. URL: <https://www.noemamag.com/ukrainians-designing-future-of-post-war-reconstruction> (дата звернення: 10.03.2025).
8. Ivshina O. Ukraine’s fight for its people. London : Chatham House, 2025. URL: <https://www.chathamhouse.org/2025/03/ukraines-fight-its-people> (дата звернення: 12.03.2025).
9. Hunder M., Dysa Y. Zelenskiy asks G7 for “Marshall Plan”. Reuters, 2024. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/zelenskiy-asks-g7-modern-marshall-plan-2024-03-12> (дата звернення: 12.03.2025).
10. Reuters Breakingviews. Western support for Ukraine will hold. Reuters, 2024. URL: <https://www.reuters.com/breakingviews/western-support-ukraine-will-hold-2024-05-01> (дата звернення: 01.04.2024).
11. Culverwell D. Ukrainian companies are moving west. The Kyiv Independent, 2024. URL: <https://kyivindependent.com/ukrainian-companies-moving-west> (дата звернення: 15.02.2025).
12. IT Ukraine Association. IT is the only growing export industry in Ukraine. Kyiv : IT Ukraine Association, 2024. URL: <https://itukraine.org.ua/en/updated-data-it-is-the-only-growing-export-industry-in-ukraine> (дата звернення: 14.02.2025).
13. Булик О. Стратегія відновлення економіки України після війни. Економіка та суспільство, 2023, № 48. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-48-51. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2240> (дата звернення: 11.02.2025).

14. Шевченко І. Креативні інновації в аграрному секторі України: досвід воєнного часу. Агроекономіка України, 2024. URL: <https://agroeconomic.ua/innovations-2024> (дата звернення: 20.04.2025).

Стаття надійшла 07.05.2025 р.

O. P. Radchenko

Dr. Sc. (Economics), Professor

e-mail: rap_1@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6311-0045

Odesa I. I. Mechnikov National University,
24/26 Frantsuzkyi bulvar, Odesa, 65058, Ukraine.

THE PHENOMENON OF CREATIVITY AS A KEY RESOURCE FOR REBUILDING UKRAINE'S ECONOMY IN THE POST-WAR PERIOD

This study investigates the role of creativity as a pivotal resource in the post-war reconstruction of Ukraine's economy following the 2022 full-scale invasion. It aims to develop an integrative creative-innovation framework that enhances infrastructure recovery, revitalizes business activity, and supports repatriation of human capital. Employing a systems approach, the research synthesizes statistical analysis of macroeconomic indicators (GDP dynamics, inflation, industrial production, export volumes) for 2022-2024, comparative review of historical recovery models (Marshall Plan, post-war Germany and Japan), and contemporary case studies of "green" projects in metallurgy and energy. Scenario modeling assesses impacts of war-risk insurance schemes and public-private partnerships, while SWOT analysis identifies strengths, weaknesses, opportunities, and threats of creative strategies. In-depth expert interviews with government officials, donor agencies, and industry associations inform actionable recommendations. Findings demonstrate that Ukraine's adoption of a "Green Marshall Plan" to decarbonize metallurgical production and modernize energy infrastructure can attract ESG-focused investments and reduce environmental risks. Digital transparency platforms (Prozorro, e-Recovery) significantly improve accountability in reconstruction projects, thereby increasing donor confidence and minimizing misallocation. Decentralized "Locals First" planning empowers communities to tailor recovery initiatives to local needs, enhancing efficiency and social cohesion. War-risk insurance programs de-risk investments, enabling Western firms to participate in rebuilding critical roads, bridges, and power networks. Public-private partnerships leverage private capital for infrastructure concessions, accelerating project delivery. Pilot support schemes for repatriating professionals—housing grants, tax exemptions, startup incentives—show promise in reversing brain drain trends. The proposed creative-innovation framework integrates these mechanisms into a coherent strategic model. It recommends legislative reforms to strengthen rule of law and anti-corruption measures, digital governance expansion via e-services, and institutional capacity building at regional levels. The model emphasizes synergy between international financial assistance, national policy reforms, and grassroots innovation. By embedding creativity

into economic governance, Ukraine can transition from crisis recovery to sustainable growth, fostering resilience against future shocks and facilitating the return of displaced populations. The study's insights offer policymakers, donors, and practitioners a structured roadmap for harnessing creative potential as a driver of post-war economic renewal.

Keywords: creativity, creative economy, innovation, relocation, reconstruction, transformation.

References

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2025). Statystychnyi dovidnyk Ukrainy 2024 [Statistical yearbook of Ukraine 2024]. https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2025/Yearbook_2024.pdf. (in Ukrainian).
2. Al Jazeera. (2023, March 23). Cost of rebuilding Ukraine due to Russian war — \$411bn, says World Bank. <https://www.aljazeera.com/news/2023/3/23/cost-of-rebuilding-ukraine-due-to-russian-war-411bn-world-bank>
3. Samoliuk, M. (2023). Ekonomika Ukrainy u 2023 rotsi: holovne [Ukraine's economy in 2023: The main points]. Tsentri ekonomichnoi stratehii [Center for Economic Strategy]. <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview>. (in Ukrainian).
4. Shandra, A. (2024, May 20). The \$1 trillion race to rebuild Ukraine. Euromaidan Press. <https://euromaidanpress.com/2024/05/20/trillion-dollar-ukraine-rebuild>
5. Jessop, S., & Harmash, O. (2023, June 15). Ukraine targets initial \$40 billion for “Green Marshall Plan”. Reuters. <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-targets-initial-40-billion-green-marshall-plan-2023-06-15>
6. Court, E. (2024). Ukraine launches digital war damages register. The Kyiv Independent. <https://kyivindependent.com/ukraine-launches-digital-war-damages-register>
7. Mathews, J. (2025). Ukrainians are designing the future of post-war reconstruction. Noema Magazine. <https://www.noemamag.com/ukrainians-designing-future-of-post-war-reconstruction>
8. Ivshina, O. (2025). Ukraine's fight for its people. Chatham House. <https://www.chathamhouse.org/2025/03/ukraines-fight-its-people>
9. Hunder, M., & Dysa, Y. (2024, March 12). Zelenskiy asks G7 for “Marshall Plan”. Reuters. <https://www.reuters.com/world/europe/zelenskiy-asks-g7-modern-marshall-plan-2024-03-12>
10. Reuters Breakingviews. (2024, May 1). Western support for Ukraine will hold. Reuters. <https://www.reuters.com/breakingviews/western-support-ukraine-will-hold-2024-05-01>
11. Culverwell, D. (2024). Ukrainian companies are moving west. The Kyiv Independent. <https://kyivindependent.com/ukrainian-companies-moving-west>
12. IT Ukraine Association. (2024). IT is the only growing export industry in Ukraine. <https://itukraine.org.ua/en/updated-data-it-is-the-only-growing-export-industry-in-ukraine>
13. Bulyk, O. (2023). Stratehiia vidnovlennia ekonomiky Ukrainy pislia viiny [Strategy for the recovery of Ukraine's economy after the war]. Ekonomika ta suspilstvo [Economy and Society], (48). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-51> (in Ukrainian)
14. Shevchenko, I. (2024). Kreatyvni innovatsii v aharnomu sektori Ukrainy: dosvid voiennoho chasu [Creative innovations in Ukraine's agrarian sector: Wartime experience]. Ahroekonomika Ukrainy [Agroeconomics of Ukraine]. <https://agroeconomic.ua/innovations-2024>. (in Ukrainian).